

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Қанаатова Гүлістан Оралбай қызы,

Қарақалтастан Республикасы педагогикалық шеберлік орталығы

«Тілдерді оқыту методикасы» кафедрасы аға оқытушысы

Ulpan-1977@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15271958>

Özet. Bu makalede, Abay Kunanbayuli'nin eserleri aracılığıyla öğrencilerin fonksiyonel okuryazarlığının geliştirilmesi ele alınmaktadır. Şairin şiirleri ve düzyazıları, eleştirel düşünme yeteneğini ve kendi görüşünü açıkça ifade etme becerisini geliştirmede etkili bir araç olarak sunulmaktadır. Metinleri gerçek yaşamla ilişkilendirme ve bilgiyi pratikte kullanmaya yönelik görevlerin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca Bloom taksonomisi ve proje tabanlı araştırma yöntemlerinin kullanımı da makalede yer almaktadır. Sonuç olarak, Abay'ın mirasının, modern, bilinçli ve bilgili bireyler yetiştirmedeki rolü açıkça ortaya konulmaktadır.

Annotation. This article explores the development of students' functional literacy through the works of Abai Kunanbaiuly. The poet's poems and prose are presented as effective tools for fostering critical thinking and the ability to express personal opinions. The article emphasizes the importance of connecting texts with real-life situations and performing practical tasks to apply knowledge in practice. The use of Bloom's taxonomy and project-based research methods is also highlighted. Overall, the role of Abai's legacy in educating modern, well-rounded, and knowledgeable individuals is clearly demonstrated.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Функционалдық сауаттылық – бұл білімді өмірде тиімді пайдалана білу, ақпаратты талдау, қорытынды жасау және шешім қабылдау қабілеті. Осы бағытта қазақ әдебиетінің классигі, ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлының шығармаларын қолдану – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың тиімді құралы болып есептелінеді. Өйткені, ақын туындылары - тек көркем мәтін ғана емес, терең философиялық ой, өмірлік тұжырым, адамзаттық құндылықтар мектебі.¹

Абай өлеңдері мен қара сөздерін оқыту барысында оқушылар тек мәтінді оқып қана қоймай, оның мәнін түсіну, астарын ашу, өмірмен байланыстыру арқылы функционалдық сауаттылықтарын дамытады.

Функционалдық сауаттылық — бұл адамның алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана білуі, ақпаратты дұрыс түсіну, оны талдау, салыстыру, өз

¹Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. — Алматы: Жазушы, 2012.

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

ойын еркін әрі дәлелді жеткізе алу қабілеті.² Бұл ұғым ең алғаш ХХ ғасырдың ортасында халықаралық білім беру жүйесінде пайда болды. ХХІ ғасырда білім берудің басты мақсаты – оқушыны тек біліммен қаруландыру емес, алған білімін күнделікті өмірде тиімді пайдалана алатын, ойы сергек, белсенді тұлға ретінде қалыптастыру.

Өзбекстан Республикасы Президентінің «Өзбекстан Республикасы Халыққа білім беру тізімін 2030 жылға дейін дамыту концепциясын бекіту туралы» 2019 жыл 29 апрель РҒ-5712-сан бұйрығы негізінде Халыққа білім жүйесін түбегейлі реформалау, оның сапасын арттыру, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту, заманауи технологияларды енгізу және халықаралық рейтингтерде жоғары орындарға жету үшін тұрақты негіз қалануда.³ Оның мақсаты – оқушыны өмірлік мәселелерді шеше алатын, жана ақпаратты игеріп, оны талдап, қолдана білетін, қоғамда белсенді әрекет ететін азамат ретінде қалыптастыру. Яғни, оқушыларды тек пәндік біліммен ғана шектемей, алған білімдерін өмірде қолдану міндеті қойылған. Бұл бағытта пәндерді оқыту барысында оқушылардың практикалық тапсырмаларды орындауы, өмірмен байланысты жағдаяттарды шешуі, мәтінмен жұмыс істеуі, сыни ойлау дағдыларын дамыту, жобалау әрекеттерін жүзеге асыру басты назарға алынады.

Осы орайда Абай шығармалары – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың айқын мысалы бола алады. Абайдың қара сөздері мен өлеңдері өмірлік жағдайларды түсінуге, өз ойыңды жеткізуге, шешім қабылдауға және түрлі көзқарастарды құрметтеуге үйретеді. Ұлы ақынның шығармалары арқылы оқушылар ақпаратты тиімді пайдалана білуді, сыни тұрғыдан ойлауды, өз көзқарасын дәлелдеп жеткізуді және әлеуметтік қарым-қатынаста ашық болуды меңгереді. Сондықтан Абай мұрасын білім беру процесінде жүйелі түрде пайдалану – қазіргі заман талабына сай тұлға қалыптастырудың кепілі болып саналады.

Абайдың өлеңдері мен қара сөздері – адамгершілік, еңбекқорлық, білімге құштарлық, әділеттілік сияқты құндылықтарды дәріптейтін шексіз рухани қазына. Осы бағытта РАФТ (рөл, аудитория, формат, тақырып) технологиясын

² ЮНЕСКО. «Functional literacy» анықтамасы және құжаттары. — Paris, UNESCO, 2016.

³ "Өзбекстан Республикасы Президентінің «Өзбекстан Республикасының Халыққа білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы» 2019 жылғы 29 сәуірдегі РҒ-5712-сан бұйрығы"

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, оқушы Абайдың қара сөзін талдай отырып, өзін зерттеуші ретінде сезінеді, ал аудитория ретінде сыныптастарын таңдай отырып, өз ойларын күнделік немесе мақала форматында жүйелей алады. Мұндай тәсіл оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауына, мәтінмен жұмыс істеу қабілеттерінің артуына және өз көзқарасын нақты әрі сауатты білдіруіне жол ашады. Сонымен қатар, Абай шығармаларында жиі кездесетін «толық адам», «еңбек», «білім» ұғымдары арқылы оқушылардың өмірлік бағыт-бағдары қалыптасады. Олар тек мәтінді оқып қана қоймай, оны өмірмен байланыстырып, өз тәжірибесінде қолдануға үйренеді. Мұның нәтижесінде оқушының функционалдық сауаттылығы артып, ол ақпаратты тек қабылдаушы ғана емес, оны өз бетінше өңдеп, қолдана алатын тұлғаға айналады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқыту процесін жүйелі түрде құру маңызды. Осы ретте Блум таксономиясының сатыларын тиімді қолдану оқушылардың ойлау дағдысын дамытудың негізгі құралы бола алады. Блум таксономиясы бойынша тапсырмалар оқушының білімді жай меңгеруінен бастап, оны терең түсінуіне, қолдануына, талдауына, жинақтауына және бағалауына дейінгі сатыларды қамтиды.⁴ Абай шығармаларын осы сатылар арқылы меңгерту оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың мәтінді өмірлік жағдайлармен байланыстыра алуына жол ашады. Алдымен, «**Білу**» деңгейінде оқушылар Абайдың өмірі мен шығармашылығы туралы негізгі мәліметтерді меңгереді. Бұл кезеңде оқушылар ұлы ақынның өлеңдері мен қара сөздерін атау, үзінділерді жаттау арқылы өз білім қорын қалыптастырады. Келесі «**Түсіну**» сатысында оқушылар Абай шығармаларының мазмұнын өз сөзімен түсіндіруге дағдыланады. Бұл кезеңде олар «Толық адам» ұғымын қалай түсінетінін немесе Абайдың «Еңбек етсең ерінбей» деген қағидасын қазіргі өмірмен байланыстыра отырып түсіндіреді. «**Қолдану**» кезеңінде оқушылар өз алған білімін практикада қолдана бастайды. «**Талдау**» деңгейінде оқушылар Абай шығармаларын бүгінгі өмірмен салыстырып, басты идеяларын сараптайды. Мысалы, «Адам болам десеңіз» өлеңіндегі негізгі ойды заманауи қоғаммен салыстыру тапсырмалары арқылы оқушылар сыни тұрғыда ойлауға үйренеді. «**Жинақтау**» сатысында оқушылар

⁴ Блум Б.С. «Таксономия образовательных целей». — М.: Педагогика, 1972.

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

жаңа идеялар ұсынады, өз шығармашылық жұмыстарын жасайды. Олар Абай сөздері негізінде өз мотивациялық өлеңдерін немесе эссе жаза отырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Соңғы «Бағалау» кезеңінде оқушылар өздерінің және сыныптастарының жұмыстарын сын тұрғысынан бағалайды, өз ойларын дәлелді түрде айтып, қорытынды жасайды. Бұл кезеңде «Абайдың қара сөздері – мәңгілік құндылық» деген пікірге қатысты өз көзқарасын білдіре отырып, өз тұжырымдарын ұсынады.

Сонымен қатар, функционалдық сауаттылықты дамытуда жобалық және зерттеу жұмыстары ерекше маңызға ие. Оқушыларға Абай шығармаларын зерттеу, өмірлік мысалдармен ұштастыру, өз ойларын жазбаша және ауызша жеткізу тапсырмаларын беру – олардың зерттеу дағдысын қалыптастырады. Мысалы, оқушыларға «Абай және қазіргі жастар тәрбиесі» немесе «Абайдың қара сөздеріндегі еңбек тақырыбы» атты шағын зерттеу жобасын жасауға мүмкіндік беру олардың дербес ізденуіне, ақпаратты жинақтап, жүйелей білуіне ықпал етеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда тағы бір тиімді әдіс - эссе жазу. Эссе - оқушының өз көзқарасын нақты дәлелдермен жеткізетін, ойлау қабілетін көрсететін жазба жұмысы.⁵ Абайдың кез келген шығармасы негізінде эссе жазу тапсырмасы оқушыларды өз ойын жүйелі жеткізуге, дәлелдеуге және қорытынды жасауға үйретеді. Мысалы, «Абайдың қара сөздеріндегі еңбек құндылығы» немесе «Абай айтқан «толық адам» – заманауи тұлға бейнесі» тақырыптарында жазылған эссе - баланың аналитикалық және сыни тұрғыдан ойлауын дамытатын тамаша тапсырма.

Қорыта келе, Абай шығармаларын оқу арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі. Ұлы ақынның өлеңдері мен қара сөздері әрбір оқушының таным көкжиегін кеңейтіп қана қоймай, оны тұлға ретінде қалыптастырады. Абай мұрасы арқылы оқушылар сыни тұрғыдан ойлауға, ақпаратты саралай білуге, шешім қабылдауға, өз ойын дәлелдеп жеткізуге үйренеді. Ең бастысы, олар алған білімдерін өмірде қолдана алатын, ұстанымы берік, рухани дүниесі бай азамат болып өседі. Осы тұрғыда қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында

⁵ Сатыбалдиева А., Жұмабекова Л. «Эссе жазу әдістері және оның оқушының шығармашылық қабілетін дамытудағы рөлі» // Қазақ тілі мен әдебиеті журналы. — 2021. — №3. — 45-50 б.

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Абай шығармаларын жүйелі пайдалану – оқушының өмірге бейім, білімді, парасатты тұлға болып қалыптасуына бағыт беретін негізгі құрал екені сөзсіз.

Сондықтан, Абай шығармаларын оқыту барысында тек мәтінмен шектелмей, оны өмірмен байланыстыруға, оқушылардың практикалық дағдыларын жетілдіруге баса назар аударуы қажет. Өйткені, Абай мұрасы – тек өткеннің емес, бүгінгі мен болашақтың рухани қазынасы. Осы қазынаны жас ұрпақтың жүрегіне сіңіру – олардың функционалдық сауаттылығын арттырумен қатар, отансүйгіш, саналы, зерек, білімді тұлға қалыптастыруға алып келетін берік көпір болатыны анық.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Өзбекстан Республикасының Халыққа білім беру жүйесін 2030 жылға дейін дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы» PF-5712. 29 апрель 2019 жыл
2. ЮНЕСКО. «Functional literacy» анықтамасы және құжаттары. — Paris, UNESCO, 2016.
3. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. Алматы: Жазушы, 2012.
4. Абай Құнанбайұлы. Өлеңдер жинағы. Алматы: Ана тілі, 2017.
5. Блум Б.С. «Таксономия образовательных целей». М.: Педагогика, 1972.
6. PISA Халықаралық зерттеулері бойынша әдістемелік материалдар. — Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020.
7. «Көшімбетова С.А. «Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту» ғылыми мақала. «Білім берудегі инновациялар» журналы, №2, 2022.
8. Әбдіғазизова Ж. «Қазіргі білім беру жүйесінде Абай мұрасының рөлі» — «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы, №5, 2023.
9. Сатыбалдиева А., Жұмабекова Л. «Эссе жазу әдістері және оның оқушының шығармашылық қабілетін дамытудағы рөлі» // Қазақ тілі мен әдебиеті журналы. — 2021. — №3. — 45-50 б.